

Список использованной литературы

1. Ахренова, Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: автореф. дис. ... док. фил. наук : 10.02.19 / Н. А. Ахренова ; Московский государственный областной университет. – М., 2009. – 35 с.
2. Галичкина, Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языка: автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.20 / Е. Н. Галичкина ; Астраханский государственный педагогический университет. – Астрахань, 2001. – 40 с.
3. Ускова, А. И. Эмодзи как феномен цифровой коммуникации XXI века [электронный ресурс] / А. И. Ускова // Актуальные вопросы правоведения и практики перевода. – 2019. – №9. – Режим доступа: <https://www.alba-translating.ru/ru/ru/articles/2019/uskova-2019.html>. – Дата доступа: 07.12.2022.
4. Булатова, И. З. Особенности интернет-коммуникации в системе национального русского языка / И. З. Булатова // Международный научно-исследовательский журнал. – 2021. – №3 (105). – С.107–110.

УДК [81-11:572.08]:114

І. В. Поўх

КАНЦЭПТАСФЕРА ПРАСТОРЫ Ў ЗАХОДНЕЕЎРАПЕЙСКОЙ ЛІНГВІСТЫЧНАЙ АНТРАПАЛОГІІ

Артыкул прысвечаны праблеме ўвасаблення канцэптасферы прасторы ў заходнееўрапейскай лінгвістычнай антрапалогіі ХХ стагоддзя. Прааналізаваны асноўныя складнікі адзначанай канцэптасферы (тыпалогіі сістэм адліку і сістэм каардынат; семантыка прасторы ў розных культурах і лінгвістычныя рэсурсы яе ўвасаблення; тапаніміка і тапалогія як спосабы лакалізацыі аб'ектаў). Сцвярджаецца, што асноўны прадмет даследавання ў лінгвістычнай антрапалогіі складаюць сістэмныя разыходжанні ў інтэрпрэтацыі катэгорыі прасторы прадстаўнікамі розных культурных супольнасцяў, увасобленыя ў лінгвістычных канцэптах.

Ключавыя словы: *лінгвістычная антрапалогія, прастора, канцэпт, дэіксіс, сістэма каардынат.*

Лінгвістычная антрапалогія як міждысцыплінарная сфера даследавання мовы як культурнага рэсурса, а маўлення – як культурнай практыкі [1] сфарміравалася ў пачатку XX стагоддзя ў межах паўночнаамерыканскай антрапалогіі. На пачатковым этапе яе задачай было занатаванне моў карэнных народнасцей (найперш паўночнаамерыканскіх) і іх граматычных структур. Пазней у цэнтры ўвагі лінгвістычнай антрапалогіі апынуліся віды дзейнасці, якія суправаджаліся маўленнем, і ўзаемасувязь паміж моўнымі сродкамі і кантэкстам [2]. Лінгвістычная антрапалогія мае на мэце стварэнне этнаграфічна абгрунтаваных апісанняў лінгвістычных структур, якія выкарыстоўваюцца рэальнымі людзьмі ў рэальнай прасторы. Суб'ектаў маўлення лінгвістычныя антрапологі разглядаюць найперш як суб'ектаў сацыяльнага дзеяння, прадстаўнікоў пэўных супольнасцяў. Адзначаныя супольнасці маюць уласныя грамадскія інстытуты і ўтвараюць сетку чаканняў, перакананняў і светапоглядных каштоўнасцей, якія судатыкаюцца, але не заўжды накладваюцца адно на адно [1].

Адным з узроўняў такіх светапоглядных судотыкаў выступае інтэрпрэтацыя катэгорыі прасторы прадстаўнікамі той ці іншай супольнасці і яе рэалізацыя моўнымі сродкамі, што не толькі спрыяе развіццю лінгвістыкі прасторы як сферы даследавання, але і дэманструе значнасць лінгвістычнага падыходу да адпаведнай галіны антрапалогіі. Лінгвістычная антрапалогія вывучае механізмы стварэння і канцэптуалізацыі прасторавых сістэм каардынат у мове і свядомасці і разнастайнасць спосабаў прасторавай рэпрэзентацыі зрокавых, слыхавых, тактыльных і іншых уражанняў, а таксама выкарыстанне адзначаных сістэм з мэтай усталявання ўзаемасувязяў паміж мовай і мысленнем, лінгвістычнымі кодамі і пазалінгвістычнымі катэгорыямі. Лінгвістычная антрапалогія разглядае пазалінгвістычнае мысленне як прамежкавую пераменную, якая вызначае культурныя адметнасці прасторавых паводзінаў. Цікаvasць для даследчыкаў уяўляе таксама ўплыў лінгвістычных сродкаў апісання прасторы на пазалінгвістычнае прасторавае мысленне, метафарызацыя прасторы ў побытавым маўленні як прыклад прасторавага мыслення.

Сучасныя даследаванні ў галіне лінгвістычнай антрапалогіі дэманструюць істотныя адрозненні паміж сродкамі асэнсавання і апісання прасторы ў розных культурах, прычым лінгвістычныя разыходжанні адпавядаюць кагнітыўным і адлюстроўваюць іх, што ставіць пытанні, датычныя сувязі паміж культурнымі і лінгвістычнымі канцэптамі, з аднаго боку, і біялагічнымі чыннікамі кагнітыўных працэсаў, з другога.

Падкрэсліваючы наяўнасць істотных адрозненняў паміж семантычным нападуненнем прасторавых катэгорый у розных мовах, брытанскі сацыёлаг Стывен Левінсан (*Stephen C. Levinson*) разглядае адметнасці ўспрымання прасторы носьбітамі розных моў, надаючы асаблівую ўвагу сістэмам адліку, прынятым у прасторавым мысленні і яго моўным увасабленні. Асэнсаванне прасторы выступае, на думку даследчыка, першым эвалюцыйным этапам сістэмнага міжмадальнага асэнсавання рэчаіснасці шляхам спалучэння інфармацыі, атрыманай ад розных органаў успрымання – зрокавай, слыхавой, кінестэтычнай, вестыбулярнай, пастаўнай і інш., – у тым ці іншым чынам суаднесеныя адно з адным прасторавыя ўяўленні. С. Левінсан супрацьпастаўляе розныя сістэмы адліку (эгацэнтрычныя і алацэнтрычныя; арыентаваныя на назіральніка, аб’ект альбо асяроддзе) на ўзроўні канцэптаў, якімі карыстаюцца носьбіты адпаведнай культуры, а таксама лінгвістычных сродкаў выразнасці для кожнай з гэтых сістэм у розных мовах. Адзначаецца, што пэўныя сістэмы адліку пераважаюць у адных мовах і амаль адсутнічаюць у іншых [3]. Значная частка даследавання прысвечана размежаванню моўных сродкаў увасаблення “адносных” і “абсалютных” сістэм адліку. Адносныя сістэмы прасторавага адліку зыходзяць з таго ці іншага вызначанага пункту погляду і, адпаведна, маюць суб’ектыўны характар. З гэтай прычыны яны атрымалі назву “дэіктычныя” (*deictic*), альбо ўказальныя, нягледзячы на тое, што, як заўважае С. Левінсан, такія апісанні не заўжды з’яўляюцца эгацэнтрычнымі: функцыю пункту адліку можа выконваць не суб’ект маўлення і нават не ўдзельнік гутаркі, а старонні аб’ект. Такім чынам, дэіксис уяўляе сабой інтэрпрэтацыю лінгвістычных выказаў праз уласцівасці маўлення як падзеі. Размежаванне суб’ектна-арыентаваных сістэм і сістэм, у якіх пунктам адліку выступае адрасат альбо трэцяя асоба, мае вялікую сацыялагічную значнасць. У сваю чаргу, у дэіктычных сістэмах сустракаюцца недэіктычныя вызначэнні прасторы як спасылка на старонні тэкст (т. зв. “транспазіцыі Бюлера” [4]), тады як дэіктычныя вызначэнні прасторы можна разглядаць як спецыфічныя выпадкі суб’ектыўнага выкарыстання сістэмы, якая сама па сабе дэіктычнай не з’яўляецца. Істотную функцыю выконвае таксама размежаванне першаснай і другаснай сістэм каардынат. Калі ў першаснай сістэме каардынат рэферэнтам выступае сам назіральнік, то ў другаснай сістэме аб’ект, ад якога вядзецца адлік, становіцца яе рэферэнтным цэнтрам і атрымлівае звычайна не ўласцівыя яму прасторавыя характарыстыкі (напрыклад, у выказах кшталту “на

пярэднім баку”, “на зваротным баку” пярэдні і зваротны бакі прызначаюцца ўмоўна, па дамоўленасці паміж камунікантамі).

У шэрагу моўных супольнасцяў актыўна выкарыстоўваюцца фіксаваныя, ці абсалютныя, каардынаты – напрыклад, поўнач, поўдзень, захад і ўсход. Лінгвістычная антрапалогія разглядае бакі свету як абстрактныя паняцці, культурныя ўмоўнасці, якія могуць мець любыя вызначальныя ўласцівасці, узгодненыя моўнай супольнасцю, а не “прыродныя” напрамкі, нягледзячы на тое, што грунтуюцца яны менавіта на прыродных з’явах. Так, напрыклад, усход і захад сонца не могуць выступаць вызначальнымі чыннікамі фіксаванай сістэмы каардынат з прычыны таго, што адбываюцца ў розны час у розных месцах – адпаведна, культурныя супольнасці ўсталявалі ўласныя сістэмы каардынат, не зважаючы на другасныя чыннікі (вятры ў розныя поры года, горныя схілы, лінію ўзбярэжжа, прылівы і адлівы, месцазнаходжанне зорак на небасхіле і пад.). Праз вялікую колькасць і разнастайнасць пералічаных вышэй чыннікаў, такія сістэмы каардынат не маюць патрэбы ў сектарах альбо простакутных перакрываваннях восей, нягледзячы на іх наяўнасць у шэрагу сістэм, арыентаваных на бакі свету. Абсалютныя сістэмы каардынат ствараюць масіў знешніх апор, пазбаўлены пэўнага пункту погляду. Такія сістэмы даследчыкі [4] называюць “алацэнтрычнымі”. Выбітныя аб’екты той ці іншай мясцовасці, найперш ва ўмовах абмежаванай прасторы, таксама маюць падобныя ўласцівасці, але значна меншую ступень абстрагаванасці.

Акрамя вывучэння розных сістэм адліку ў кантэксце семантыкі прасторы, лінгвістычная антрапалогія даследуе сістэмы лакалізацыі, у якіх адсутнічае пункт адліку, тапаніміку (калі аб’ект змяшчаецца ў месцы, якое мае ўласную назву), разгледжаны вышэй дэйксіс (вызначэнне месцазнаходжання аб’екта адносна зямной паверхні), тапалогію (вызначэнне месцазнаходжання аб’екта на зямной паверхні) і рух. Так, напрыклад, паміж двума аб’ектамі, форма і памер якіх невядомыя, могуць існаваць толькі найпрасцейшыя прасторавыя сувязі (блізкасць, парадак, далучэнне і працягласць). Такія семантычныя канцэпты, увасобленыя ў прыназоўніках “блізу”, “каля”, “паміж”, “у” і пад., атрымалі назву тапалагічных.

Адным са шляхоў лакалізацыі аб’екта, унікаючы паняццяў базавай эўклідавай геаметрыі, з’яўляецца тапаніміка – наданне месцам уласных найменняў. Відавочна, большасць найменняў маюць сітуацыйны характар, але ў любой моўнай супольнасці заўжды ўжываецца пэўная колькасць стандартных тапонімаў. Антрапалагі [4]

адзначаюць даволі высокую ступень упарадкаванасці тапанімікі прымітыўных супольнасцяў, а таксама сістэмную варыянтнасць наменклатурных адзінак ад аднаслоўных лексем да фразем у залежнасці ад культурнай значнасці геаграфічнага аб'екта і яго месца ў таксанамічнай іерархіі.

Лінгвістычная антрапалогія грунтуецца на ўласцівай сацыяльнай антрапалогіі і археалогіі традыцыі прасторавага картаграфавання прыродна-культурнай дыхатаміі. У кантэксце гэтай дыхатаміі адметнасці ландшафту разглядаюцца з пункту погляду асацыятыўных сувязяў і сімвалізму, прыдатнасці да традыцыйных практык (напрыклад, палявання альбо выпасу), а таксама лінгвістычных рэсурсаў увасаблення прасторавых уяўленняў розных культур, што далучае яе, з аднаго боку, да агульнай антрапалогіі прасторы, а з іншага – да тэорый асэнсавання прасторы, распрацаваных кагнітыўнымі навукамі. У сваіх даследаваннях лінгвістычныя антрапологі распрацоўваюць мадэль ментальнай рэпрэзентацыйнай сістэмы чалавека, падкрэсліваючы разнастайнасць і шматграннасць ментальных рэпрэзентацый прасторы (зрокавыя вобразы, ментальныя карты, увасабленне прасторавых сувязяў праз сістэму прыназоўнікаў і інш.) [3].

Асобную галіну лінгвістычнай антрапалогіі складае вывучэнне ўзаемасувязі і ўзаемаўплыву хатняй і публічнай прастор, адпаведнасці паміж прасторавай арганізацыяй асяроддзя і лінгвістычнымі формамі, з улікам іх прыналежнасці да афіцыйнага альбо неафіцыйнага стылю маўлення. Канцэптасфера прасторы даследуецца таксама праз моўныя сродкі яе апісання: як носьбіты той ці іншай мовы называюць пэўныя месцы, апісваюць месцазнаходжанне аб'ектаў у адносінах адно да аднаго, вызначаюць напрамак руху і пад. [3]

Актуальнай праблемай лінгвістычнай антрапалогіі з'яўляецца таксама ступень кантэкстуалізацыі моўных адзінак у залежнасці ад памеру і культурнага ўзроўню супольнасці, у межах якой яны выкарыстоўваюцца. Вынікі праведзеных заходнееўрапейскімі і паўночнаамерыканскімі антрапологамі [4; 5] даследаванняў сведчаць, што сэнс моўных адзінак, якія выкарыстоўваюцца прадстаўнікамі невялікіх непісьменных супольнасцяў, у значна большай ступені залежыць ад кантэксту, у параўнанні з развітымі моўнымі сістэмамі буйных супольнасцяў.

Такім чынам, праведзены аналіз навуковых прац у галіне лінгвістычнай антрапалогіі дазваляе вылучыць у якасці аднаго з прадметаў яе даследавання сістэмныя разыходжанні ў інтэрпрэтацыі катэгорыі прасторы прадстаўнікамі розных культурных супольнас-

цяў, увасобленыя ў лінгвістычных канцэптах. Адзначаныя светапоглядныя адрозненні ахопліваюць шэраг прасторавых уяўленняў, уласцівых пэўнай супольнасці, – ад касмалогіі да арганізацыі хатняй гаспадаркі, ад эстэтычных каштоўнасцей да матэрыяльнай культуры.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Duranti, A. *Linguistic Anthropology* / A. Duranti. – New York : Cambridge University Press, 1997. – 398 p.
2. Duranti, A. *History of Linguistic Anthropology* / A. Duranti // *Linguistic Anthropology* / ed. A. Sujodjic. – Paris : UNESCO-EOLSS, 2009. – P. 263–278.
3. Levinson, S. C. *Space in language and cognition: explorations in cognitive diversity* / S. C. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 389 p.
4. Levinson, S. C. *Language and Space* / S. C. Levinson // *Annual Review of Anthropology*. – 1996. – Vol. 25. – P. 353–382.
5. Perkins, R. D. *Deixis, Grammar and Culture* / R. D. Perkins. – Amsterdam ; Philadelphia : Benjamins, 1992. – 245 p.

УДК 811.111'37

И. Г. Цеханович

СТРАТЕГИИ ОБЫДЕННОГО ТОЛКОВАНИЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ РАЗНЫХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ГРУПП

*В статье рассматривается вопрос о факторах, детерминирующих выбор стратегий толкования авторами краудсорсингового онлайн-словаря *Urban Dictionary*. Ведущими стратегиями в исследуемом материале оказались логическая и описательная, что связано с характером лексических единиц (денотатная и номинальная лексика). Установлено, что на выбор стратегий описания семантики оказывают влияние особенности класса денотатов, поименованного словом, а также стремление авторов словаря к самовыражению и эмоциональной экспрессивности.*

Ключевые слова: краудсорсинговый онлайн-словарь, стратегии толкования, логическая, описательная, перечислительная, синонимическая, оноματοпоэтическая, ассоциативная стратегии, деакронимизация.